

ULUSLARARASI HAZRETİ ALİ SEMPOZYUMU

Sabri YILMAZ*

DEÜ. İlahiyat Fakültesi'nin TC. Diyanet İşleri Başkanlığı İzmir İl Müftülüğü işbirliğiyle 24–25 Ekim 2007'de İzmir'de düzenlediği Hazreti Ali Sempozyumu, Hz. Ali'nin daha geniş katılımlı, özellikle uluslar arası camianın da katkı sağlayabileceği yeni bir sempozyumda ele alınmasını gerekli hale getirmişti. DEÜ. İlahiyat Fakültesi ile Samed Dede Cemevleri Yaptırma Derneği'nin ortaklaşa düzenlediği Uluslararası Hz. Ali Sempozyumu, 18–20 Aralık 2009 tarihlerinde DEÜ. İlahiyat Fakültesi E. Ruhi Fığlalı Konferans Salonu'nda gerçekleştirildi. 18 Aralık Cuma günü sabah, DEÜ. İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Ömer DUMLU, Samed Dede Cemevleri Yaptırma Derneği Başkanı Veli GÜLER, Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörü Mehmet FÜZÜN, İzmir Valisi M. Cahit KIRAÇ ve Devlet Bakanı Mehmet S. AYDIN tarafından yapılan protokol konuşmalarıyla başlayan Uluslararası Hazreti Ali Sempozyumu 20 Aralık Pazar akşamı değerlendirme oturumu ile sona erdi. On üçü yurtdışından olmak üzere otuz beş tebliğci ile otuz iki müzakerecinin katıldığı, on oturumda görev alan yirmi oturum (eş)başkanının da katkılarıyla sempozyum tam bir bilgi şölenine dönüştü. Üç gün boyunca yoğun tebliğlerin sunulduğu, oldukça ilginç müzakerelerin yapıldığı sempozyum, kalabalık bir dinleyici kitlesi tarafından ilgiyle takip edildi.

Protokol konuşmalarının ardından, sempozyuma onur konuğu olarak katılan Londra İsmaili Araştırmaları Merkezi Müdürü Prof.

* Yrd. Doç. Dr., DEÜ. İlahiyat Fak., İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, İzmir. sabri.yilmaz@deu.edu.tr

Dr. Farhad DAFTARY ile Muğla Üniversitesi Emekli Rektörü Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI açılış konuşmalarını yaptılar.

Böyle bir organizasyona davet edilmekten duyduğu memnuniyeti ifade ederek sözlerine başlayan Prof. Dr. Farhad DAFTARY, İslamiyet'in sadece bir din değil, aynı zamanda bir kültür ve medeniyet olduğunu belirtti; Hz. Ali'nin de bu kültür ve medeniyet içerisinde sahip olduğu merkezi konuma işaret etti. Ayrıca Hz. Ali'nin hayatı, faaliyetleri ve örnekliği hakkında bir esere, Nehcül-Belağa'nın da notlarla zenginleştirilmiş bir İngilizce tercümesine duyulan ihtiyacı dile getirdi. Farhad DAFTARY sözlerini şöyle sürdürdü: *Sırf mezhebî bakış açısından değil, din olarak dikkate aldığımızda İslamiyet ile ilgili tecrübelerin farklılık ve çeşitliliğine özel önem atfetmemiz gerekiyor. Hz. Ali, sadece Sünniler ya da Şiiler açısından değil, bütün ana İslamî gelenekler açısından biricik yere sahip bir figürdür. Bütün sufi akımlarca da saygındır. Onun davranışları ve liderliğinin özünde fütüvvet anlayışı vardır. Şia açısından baktığımızda ise İslam'ın mesajı insan kavrayışının üzerindedir. Bu mesajın anlaşılması, anlatılması ve açıklanması görevi Hz. Peygamber'e; onun vefatından sonra da Hz. Ali ve Ehl-i beyte, bu iş için donatılmış özel kişilere aittir. Bu anlamda ilk imam Hz. Ali'dir.*

Farhad DAFTARY, Hz. Ali'nin hayatı ve eserleriyle ilgili çeşitli ilim adamlarını bir araya getiren böyle bir sempozyuma katılma fırsatı verdikleri için, hem şahsı hem de kurumu adına, sempozyumu düzenleyenlere teşekkür ederek konuşmasını tamamladı.

Hz. Ali'nin İslam kültürü için bir köşe taşı olduğunu belirterek konuşmasına başlayan Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI, onun Hz. Peygamber'in yeğeni ve damadı olmanın ötesinde, İslam'ı çok iyi anlamış, Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği çerçeve içerisinde Kur'an-ı Kerim'in hayata nasıl tatbik edilmesi gerektiğini kendi dünyasında çok iyi tecelli ettirmiş bir kişi olduğunu vurguladı. Ethem Ruhi FIĞLALI, sözlerini şöyle sürdürdü: *Hz. Ali'den söz*

açılınca, tarihin tevsik ettiği, kayıt altına aldığı Ali'den mi, yoksa insanların gördüğü ya da görmek istediği Ali'den mi bahsedeceğiz? İş bu noktaya gelince, mesela bizim Şii külliyyatında on binlerce sayfayı bulan Hz. Aliler vardır. Orada tarihi bir şahsiyet, yaşayan bir kişi olmaktan ziyade insanoğlunun içinde bulunduğu şartlara göre görmek istediği ve yeni belgelerle zenginleştirdiği, yeni rivayetler eklediği bir Hz. Ali ile karşı karşıya kalıyoruz. Gerçekten biz, inancımızın gereğini yerine getirmek istiyorsak, özellikle Hz. Ali'yi çok seven, onu kalplerinin en mutena köşesine yerleştiren Alevi dostlarımızda olduğu gibi, onu gerçekten sevmek istiyorsak o zaman tarihi bir şahsiyet olarak yaşayan Ali'yi, gerçek Ali'yi tanımak zorundayız. İşte bu tür toplantılarda, bu sempozyumlarda rivayetlerden arındırılmış Hz. Ali'yi bütün veçheleriyle tanıma imkanı buluyoruz. Bu toplantılar birbirimizi tanımamıza, daha iyi anlamamıza, tartışarak daha iyi sonuçlara ulaşmamıza vesile olmaktadır.

Hz. Ali'nin, Hz. Peygamber'e yakınlığından dolayı değil, sergilediği kişilikten dolayı neredeyse bütün fırkaları –belki bir iki fırka hariç- bütün mezhepleri birleştirebilecek bir hususiyete sahip bir kişi olduğunu ifade eden Ethem Ruhi FİĞLALI, Hz. Ali'nin Mısır valisi Malik b. Eşter'e hitaben yazdığı mektuptaki “*Sen Mısır'da sadece Müslümanları değil, başka insanları da göreceksin; Kıptiler var, Nasraniler var, Hıristiyanlar var, diğer din mensupları var. Seninle birlikte saf tutup namaz kılanlar senin dinde kardeşlerin; diğerleri, gayr-i müslimler, farklı ırktan, farklı dinden olanlar, farklı dili konuşanlar da senin yaratılıştan kardeşlerindir. Çünkü onlar da insandır. Onlara da din kardeşlerine davrandığın gibi davran!*” sözlerini nakletti ve “*İşte bugün yeryüzünün bu sese, bu ifadelere fevkalade ihtiyacı vardır*” diyerek konuşmasını tamamladı.

Cuma günü öğleden sonra Prof. Dr. E.Ruhi FİĞLALI ile Yrd. Doç. Dr. A. Cüneyt EREN'in başkanlığını yaptığı birinci oturumda ilk olarak Muhammed MÜCTEHİDİ “*İmam Ali'ye Dair Günümüz*

Dünyasındaki Araştırma Faaliyetleri: Meşhed, Emirü'l-Mü'minîn Ali (as) İhtisas Kütüphanesine Genel Bir Bakış" başlıklı tebliğini sundu. Muhammed MÜCTEHİDİ, tebliğinde yedi yıllık bir ön çalışma döneminden sonra faaliyete geçirilen Meşhed Hz. Ali İhtisas Kütüphanesi ve on yıldan beri gerçekleştirilen çeşitli faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi verdi. Oturumun ikinci tebliğini "*Mekke Döneminde Hz. Ali*" başlığıyla Prof. Dr. M. Hanefi PALABIYIK sundu. Hanefi PALABIYIK tebliğinde Hz. Peygamber'in amcasının oğlu olması, çocukluğunu Hz. Peygamber'in yanında geçirdiği için onun terbiyesinde yetişmesi, hicret esnasında her türlü tehlikeyi göze alarak Hz. Peygamber'in yatağına yatması gibi hususların Hz. Ali'ye özel bir konum kazandırdığını belirtti. Tebliğ, Prof. Dr. Ahmet GÜNER tarafından müzakere edildi. Daha sonra Dr. Halid Yusuf Salih eş-ŞAMTİ'nin, Hz Ali'nin Hz. Peygamber'in kızı Fâtıma ile evliliği İslâm'ın yayılması için yapılan savaşlarda üstlenmiş olduğu askerî rol gibi hususlardan bahsettiği "*Hz. Ali'nin Medine Hayatı*" konulu tebliğini Dr. Tahsin KOÇYİĞİT müzakere etti. "*Hz. Ali-Muaviye Yazışmaları ve İslâm Tarihi Açısından Önemi*" başlığını taşıyan, oturumun son tebliğinde Dr. Mustafa HİZMETLİ İslâm tarihindeki önemli kırılma noktalarından birini oluşturan ve etkileri günümüze kadar süren Sıffin savaşı öncesi, Hz. Ali ile Muâviye arasında yapılan çok sayıda yazışmanın bir bölümünü inceleyerek ulaştığı sonuçları ortaya koydu. Tebliğ, Doç. Dr. M. Bahaüddin VAROL tarafından müzakere edildi.

Cuma günü öğleden sonra Prof. Dr. Nevzat AŞIK ile Doç. Dr. Hüseyin ESEN'in başkanlığını yaptığı ikinci oturumda ilk olarak Doç. Dr. F. Ahmet POLAT "*Hz. Ali'nin Kur'an Yorumlarındaki Vizyonu*" başlıklı tebliğini sundu. F. Ahmet POLAT Hz. Ali'nin Kuran'ı tefsir sadedinde yaptığı açıklamaların sadece Şia'nın değil, neredeyse bütün İslam mezheplerinin din algısını şekillendirdiğini; onun görüşlerinin bu kadar ma'kes bulmasının, Kitap ve sünnete uygun, olgusal/durumsal ve rasyonel oluşu

dikkate alınmaksızın, kuru bir Ali sevgisiyle açıklanamayacağını ifade etti. Tebliğ Prof. Dr. Halis ALBAYRAK tarafından müzakere edildi. Oturumun ikinci tebliğini “*Buhârî ve Müslim Çerçevesinde Hz. Ali'nin Şahsiyet Özellikleri*” başlığıyla Prof. Dr. Abdulkadir SULEYMANÎ sundu. Abdulkadir SULEYMANÎ'nin, hadis edebiyatının en muteber iki kaynağı, Buhârî ve Müslim'in *Sahih*lerine dayanarak Hz. Ali'nin Kur'an ve Sünnet ile şekillenmiş örnek bir şahsiyete sahip olduğunu belirttiği tebliğini Dr. Huriye MARTI müzakere etti. Daha sonra Prof. Dr. Seyyid Kâzım TABATABAÎ'nin sunduğu “*İmam Ahmed İbn Hanbel'in Bakış Açısıyla İmam Ali'nin Şahsiyeti ve Mevkii*” konulu tebliği Yard. Doç. Dr. A. Tahir DAYHAN müzakere etti. Doç. Dr. Harun YILDIZ tarafından sunulan “*Sâlim b. Zekvan'ın Sîre adlı Eserinde Hz. Ali ve Dönemine Bakış*” başlığını taşıyan; erken dönem İslam tarihi içinde özellikle Hz. Osman ile Hz. Ali dönemlerinde gelişen siyasal ve toplumsal olaylar hakkında Sâlim b. Zekvân'ın kendine has bakış tarzının ele alıp değerlendirildiği, oturumun son tebliği Prof. Dr. Nadir ÖZKUYUMCU tarafından müzakere edildi.

Cumartesi günü sabah Prof. Dr. İlyas ÜZÜM ile Doç. Dr. Mehmet TÜRKERİ'nin başkanlığını yaptığı ilk oturumda ilk olarak Prof. Dr. Havle İsa el-FÂDİLÎ, “*İmam Ali b. Ebî Tâlib'in Hilafeti Döneminde İdarî ve Malî Denetim*” başlıklı özel bir ilgiyi gerektiren ve dikkat çekici tebliğini sundu. Havle İsa el-FÂDİLÎ tebliğinde idari ve mali denetimin, vâilileri seçme kuralları, irşâd ve yönlendirme, kişisel denetim olmak üzere üç esasa dayandığını anlattıktan sonra, idârî birimlerde görev yapanların uygulamalarını denetlemek için ilk defa Hz. Ali tarafından ihdas edilen *Beytu'l-kısas* adındaki kurumdan bahsetti. Tebliğ Doç. Dr. Mehmet AZİMLİ tarafından müzakere edildi. Doç. Dr. Adem APAK “*Siyasî Şahsiyeti Açısından Hz. Ali*” başlığıyla sunduğu, oturumun ikinci tebliğinde Hz. Ali'nin şahıs merkezli ve tek yönlü bir siyaset takip ettiğini; zamanın ruhunu okuyamadığından zamanının değil, kendisinden önceki dönemin kurallarına göre devlet yönetmeye

çalıştığını, dolayısıyla siyasi anakronizme (çağa uyamama) düştüğünü ifade etti. Adem APAK'ın tebliğini Yrd. Doç. Dr. Süleyman GENÇ müzakere etti. Daha sonra Doç. Dr. Mehmet ERDEM'in Hz. Ali'nin ilmi yönünden bahsederek onun fikhî içtihatlarından örnekler verdiği ve Hz. Ali'nin içtihatlarının Hanefî mezhebindeki tezahürlerinden bahsettiği "*Hz. Ali'nin Fıkhi İctihadları ve Hanefî Mezhebindeki Tezahürleri*" konulu tebliğini Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM müzakere etti. Oturumun son tebliğini "*Hz. Ali'nin Teolojik Kimliği ve Din Anlayışının İlkeleri*" başlığıyla Doç. Dr. Mehmet EVKURAN sundu. Mehmet EVKURAN tarih ile retorik, gerçek ile imaj arasındaki farkı vurgulayarak başladığı tebliğinde Hz. Ali'nin Kur'an-olgu-akıl eksenine oturan bir anlayışı benimsediğini, Kur'an öğretisini hayata uygularken mümkün olduğunca ilkeler çerçevesinde kaldığını, onun lafızlarının istismar edilmesine karşı da son derece duyarlı olduğunu ifade etti. Tebliğ, Doç. Dr. Fethi Kerim KAZANÇ tarafından müzakere edildi.

Cumartesi günü öğleden önce Prof. Dr. Osman KARADENİZ ile Yrd.Doç. Dr. Mehmet AYDIN'ın başkanlığını yaptığı ikinci oturumda önce Yrd.Doç. Dr. Ali YAMAN "*Türkiye'de Farklılaşan Hz. Ali Anlayışı ve Kökenleri Üzerine Bir Deneme*" başlıklı tebliğini sundu. Ali YAMAN, Türkiye'de Aleviler ile Sünnilerin Hz. Ali'ye bakışlarının farklı olmasının temelinde tarihsel geçmiş yattığını belirterek Alevilerin tarihteki sorunlu noktalardan hareketle ortaya koydukları Hz. Ali anlayışına karşılık, Sünnilerin sorunlu noktalardan ziyade yakınlıkları ön plana çıkarıcı, sorunları gündeme getirmeyen bir yaklaşımı benimsediklerini ifade etti. Tebliğ Prof. Dr. Bülent BALOĞLU tarafından müzakere edildi. Yrd.Doç. Dr. Fatih USLUER "*Hurufî Metinlerinde Hz. Ali Figürü*" başlığıyla sunduğu, Hz. Ali'ye dair Hurufî literatüründe yer alan bazı hadisler ile onun bazı sözlerinden örnekler vererek bunların Hurufiliğin açıklanmasında bir araç olarak kullanıldığını ifade ettiği, oturumun ikinci tebliğini Arş.Gör. Hasan Hüseyin BALLI

müzakere etti. Oturumun “*İmamiyye Şiası'nın İlahiyatında Hz. Ali*” başlığını taşıyan son tebliğini Doç.Dr. Metin BOZAN sundu. Metin BOZAN İmamiyye Şiası'nın Ali algısının, onun tarihi kişiliğinin ön plana çıkarılmasından ziyade kendi imamet nazariyelerinin gerektirdiği tasavvura uygun bir portre şeklinde ortaya çıktığını; kendilerince oluşturulan Hz. Ali algısının geçmişte olduğu gibi günümüzde de mezhep mensuplarının gündeminde sürekli özel bir yer işgal ettiğini belirtti. Metin BOZAN'ın tebliğini müzakere ederken genel bir değerlendirme yaparak sempozyuma ayrıca katkı sağlayan Prof. Dr. Hasan ONAT, Müslüman kültürün en önemli eksikliklerinden birinin süreçleri dikkate almamak ya da okuyamamak olduğunu belirtti ve şöyle dedi: *Hepimiz biliyoruz ki Hz. Ali'nin sağlığında Şiilik de yok, Sünnilik de; Hz. Hüseyin Kербela'da şehit edildiğinde ne Şiilik var, ne Sünnilik; Şiilik de Sünnilik de sonradan ortaya çıkıyor. Sonradan ortaya çıkan bu tür oluşumlar ne oluyor da erken döneme yönelik, kendilerine göre bir Peygamber tasavvuru, bir Hz. Ali tasavvuru inşa ediyor? Şiilik de Sünnilik de Alevilik de bütün tarikat ve tasavvufi oluşumlar da Hz. Peygamber'in vefatından çok sonra ortaya çıkan beşeri oluşumlardır. Bunların hiçbiri din değil ki... Bunların tamamı dinin anlaşılma biçimleridir. Bize düşen, bunların din olmadığı gerçeğini iyi algulamaktır. Bunun için de süreçleri iyi okumak gerekiyor.*

Bu gün İslam dünyasının tarihin en ağır krizini yaşadığını dile getiren Hasan ONAT, Batı uygarlığının bütün ağırlığıyla dünya üzerinde varlığını hissettirdiğini, fakat değer üretme yeteneğini artık kaybettiğini, değer üretmedikçe hırçınlaştığını ve öfkesini Müslümanlardan aldığını ifade etti. Hasan ONAT, “*Son yaşanan örnek Irak, -dikkatlere çok fazla gelmiyor- Pakistan; her iki yerde de ciddi olarak Şii-Sünni çatışması pek çok Müslüman'ın kanının akmasına yol açıyor. Bunları önlemenin bir tek yolu vardır: Dinin, İslam Dini'nin insan için var olduğu gerçeğinin farkına varmaktır*” diyerek sözlerini tamamladı.

Cumartesi günü öğleden sonra Prof. Dr. Farhad DAFTARY ile Doç. Dr. Mustafa ÖZEL'in başkanlığını yaptığı, sempozyumun beşinci oturumunda ilk olarak Doç. Dr. Abdülhamit SİNANOĞLU “Nusayrîlikte Hz. Ali Tasavvuru ve Tanrı ile İlişkisi” başlıklı tebliğini sundu. Abdülhamit SİNANOĞLU Nusayrîliğin en merkezî konusunun Hz. Ali olduğunu, inançlarının tüm unsurlarının Hz. Ali etrafında şekillendiğini; bu inanç biçiminin de zâhir-bâtın anlayışına dayandığını, dolayısıyla hakikatin görünüşte (zahirde) değil, içte (bâtında) gizli olduğunu belirterek Nusayrilerce Hz. Ali'nin zahiren insan, bâtınen ise bir ilâh olarak telakki edildiğini söyledi. Tebliği Dr. Bekir Zakir ÇOBAN müzakere etti. Oturumun ikinci tebliğini “Mu'tezilî İmâmet Anlayışında Hz. Ali” başlığıyla Dr. Murat MEMİŞ sundu. Murat MEMİŞ, Mu'tezile'nin imâmet anlayışı ile Hz. Ali hakkındaki kanaatlerinin oluşmasında, Şîi mezheplerle ilişkisinin belli bir etkiye sahip olduğunu söyledi. Ayrıca Mu'tezile'nin imâmeti ictihadî bir konu olarak değerlendirdiğini; Hz. Ali'yi üstün bir konumda görmelerine rağmen hiçbir Mu'tezile kelamcısının onun imâmetinin nass ile belirlendiği düşüncesini benimsemediğini ifade etti. Tebliğ, Prof. Dr. Metin ÖZDEMİR tarafından müzakere edildi. Daha sonra Dr. M. Ali SULTANÎ “Ehl-i Hak Düşünce ve İnancında Hz. Ali (as)” konulu tebliğini sundu. M. Ali SULTANÎ, Ehli hak inanışının kökleri İslam öncesine uzanan, Eski Rudan (Mezopotamya) İran, Hind ve Anadolu'da ortaya çıkan eski bir öğretiyi olduğunu, zamanla yayılarak dünyanın çeşitli yerlerine ulaştığını belirttikten sonra, Ehl-i hak nazarında Nübüvvet sona erdiğinden Hz. Ali'nin Allah'ın tecellisi olarak görüldüğünü ifade etti. Dr. Tahir AŞİROV, sunduğu “Türkmen Halk İnançlarında Hz. Ali” başlığını taşıyan tebliğinde Türkmen halkının Hz. Ali algısını edebi eserlerden örnekler vererek anlattı. Adaletin simgesi olarak kabul edilen Hz. Ali'nin Türkmen halkının kalbinde yaşayan bir gönül sultanı olduğunu; bir Türkmen ailesinin dördüncü erkek çocuğuna muhakkak “Çaryar” adını verdiğini; bunun da bilinçli ya da bilinçsiz halkın gönlüne işleyen Hz. Ali sevgisinin bir göstergesi

olduğunu söyledi. Tahir AŞİROV'un tebliğini Prof. Dr. Ali İhsan YİTİK müzakere etti.

Cumartesi günü öğleden sonra Prof. Dr. İbrahim EMİROĞLU ile Doç. Dr. H. Şah YASDIMAN'nın başkanlığını yaptığı, sempozyumun altıncı oturumunda önce Yrd. Doç. Dr. Hamza KARAOĞLAN "*Kahramanmaraş Yöresinde Hz. Ali Tasavvurları ve Atının Ayak İzleri*" başlıklı tebliğini sundu. Hamza KARAOĞLAN, Hz. Ali ve eşi Hz. Fatıma'nın Kahramanmaraş ve çevresine geldiğine dair kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamasına rağmen gönlü Hz. Ali ve Ehl-i beyt sevgisiyle dolu olan yöre halkının, bu topraklara gelmedikleri halde onların sembollerini getirme yoluna gittiklerini söyledi. Ali Kayası, Ali Gölü, Beş Parmak, Balıklı Pınar, Fadime Anamızın Tandırı vb. semboller ve ziyaret yerleri hakkında bilgi veren Hamza KARAOĞLAN söz konusu yerlerin hem Sünniler hem de Aleviler tarafından ortak bir değer olarak görülmesi ve müştereken ziyaret edilmesinin toplumun birliğine olumlu katkı sağladığını ifade etti. Tebliğ Prof. Dr. Erkan YAR tarafından müzakere edildi. Oturumun ikinci tebliğini "*Kolektivite, Tarih ve Bellek: Sünni Halk İnançlarında Hz. Ali Tasavvuru Üzerine Bir Din Sosyolojisi İncelemesi*" başlığıyla Doç. Dr. Mustafa ARSLAN sundu. Türk halk inançlarında en güçlü kahramanlık figürlerinden birinin Hz. Ali olduğunu söyleyerek sunumuna başlayan Mustafa ARSLAN, dini-tarihi bir şahsiyet olan Hz. Ali'nin tarihsel kişiliğinin halk inançlarında efsanevi ve destanî bir modelle birleştirilerek değerlendirildiğini, böylece halkın belleğinde farklı bir tarzda yer aldığını ifade etti. Tebliğ, Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ tarafından müzakere edildi. S. Ahmed VEKİLİYAN sunduğu "*İran Halk Kıssalarında Hz. Ali*" başlığını taşıyan, oturumun son tebliğinde İran halkı arasında yaygın olan kırk yedi kıssayı incelediği *Halk kıssalarında Hz. Ali* isimli kitabını tanıttı. S. Ahmed VEKİLİYAN İran halk kıssalarında Hz. Ali'nin yer yer kahramanların, yoksulların, mazlumların ve acizlerin yardımına koştuğunu, onları zorluklardan kurtardığını;

dolayısıyla Hz. Ali sembolü saf dışı edilince halk kıssalarının eksik ve anlamsız kaldığını ifade etti. Tebliği Prof. Dr. İlyas ÜZÜM müzakere etti.

Yoğun ve yorucu geçen Cumartesi günü, akşam yemeğinden sonra DEÜ. İlahiyat Fakültesi Türk Din Musikisi Öğretim Görevlisi Türkan Uymaz ve eşi Bora Uymaz'ın ekibiyle, E. Ruhi Fırlalı Konferans Salonu'nda sundukları yaklaşık bir saat süren dini musiki konseri, dinleyiciler ve misafirlerin yorgunluğunu bir nebze olsun gidermenin ötesinde, sempozyumun hatırlarda kalmasını sağlayacak tatlı bir zaman dilimi olarak kayda geçti.

Pazar günü sabah Prof. Dr. Mehmet ŞEKER ile Doç. Dr. Halit EV'in başkanlığını yaptığı ilk oturumun ilk tebliğini "*Hz. Ali ve Akılcılık*" başlığıyla Prof. Dr. Erkan YAR sundu. Erkan YAR nesnelere ve olayların mahiyetini salt aklın verilerine, yani insanın bilgi araçlarına uygun açıklama yöntemi, şeklinde tanımladığı akılcılığın, bir yöntem olarak etkinleştirilmesinde Hz. Ali'nin tarihsel kişiliğinin anlatılmasının etkili olacağını belirtti. Bunun, aynı zamanda, Ali taraftarlığı iddiasında bulunan Şia'nın imamet öğretisi gereği Hz. Ali'yi beşeri niteliklerden arındırmasına karşılık, onun beşeri niteliklerinin vurgulanması anlamına geleceğini ileri sürdü. Tebliği Prof. Dr. Hanifi ÖZCAN müzakere etti. Oturumun ikinci tebliğini "*Süfi ve Ehl-i Fütüvvet Tarikat Silsilelerinin Önderi Olarak İmam Ali*" başlığıyla Doç. Dr. Ali BAYAT sundu. Ali BAYAT, Şiilerin ilk imamı ve Hz. Peygamberin en seçkin sahabesi olmanın yanında İslâm tarihine tesir eden en önemli kişinin Ali b. Ebi Tâlib olduğunu belirterek onun şahâdetinden sonra da Şii ve Sünnî Müslümanların büyük bir kısmının fikrî ve kültürel hayatlarında derin ve kalıcı etki bıraktığını ifade etti. Ali BAYAT'ın, Sünnî ve Şii sufi silsilelerinin, tarikat ve fütüvvet erbabının Hz. Ali'ye son derece teveccüh göstermelerinin sebeplerini anlattığı tebliğ, Prof. Dr. Mehmet DEMİRCİ tarafından müzakere edildi. Daha sonra, Yrd.Doç. Dr. Kıyasettin KOÇOĞLU, sunduğu "*Türkiye Diyanet Vakfı Tarafından*

Yayınlanan Alevi-Bektaşî Klasiklerinde Hz. Ali” başlıklı tebliğde bu güne kadar basımı gerçekleştirilen dokuz Alevi-Bektaşî klasiğinin her birinin içerdiği bilgiler çerçevesinde tezahür eden Hz. Ali algılarını ana hatlarıyla belirleyerek genel bir değerlendirmesini yaptı. Kıyasettin KOÇOĞLU’nun tebliğini Prof. Dr. Osman EĞRİ müzakere etti. Oturumun son tebliğini Doç. Dr. Mehmet ATALAN sundu. “*Hz. Ali Cenk-namelerinde Mâtürîdilik ve Hanefilik ile İlgili Unsurlar*” başlığını taşıyan tebliğde Mehmet ATALAN, dinî-ahlaki ve tarihî bilgiler vererek toplumu şuurlandırma amacıyla yazılan cenknâmelere mezheplere göre değişmeyen ve hepsinin üzerinde birleştiği, Kur’an’ın emrine, Hz. Peygamber’in sünnetine dayanan asgari müştereklerden oluşan özgün bir Müslümanlığın dikkat çektiğini belirtti. Bununla birlikte Allah’ın birliğine, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe ve kadere iman gibi konuların Mâtürîdilerin görüşlerine uygun olarak ele alındığını; bazı ibadetlerin Hanefî fıkına göre şekillendiğini, Hanefilikle kıyaslandığında Ca’feriliğin etkilerinin daha yüzeysel kaldığını, bunların da değişik zümrelerin cenknâmelere taşıdığı harici unsurlar olarak değerlendirilebileceğini ifade etti. Mehmet ATALAN’ın tebliği Prof. Dr. Saffet SARIKAYA tarafından müzakere edildi.

Pazar günü öğleden önce Prof. Dr. Hakkı ÖNKAL – Prof. Dr. Bülent ÜNAL’ın başkanlığını yaptığı, günün ikinci, sempozyumun sekizinci oturumunda ilk tebliği Öğr. Gör. Umed MAMADSHERZODSHOEV, “*Bedahşan Resim ve Hat Sanatında Hz. Ali’nin Siması*” başlığıyla sundu. Tebliği, Hz. Ali’nin Bedehşan halkının tarihinde ve kültüründe özel bir yer işgal ettiğini belirterek yörelerinde “Peñç Ten” ya da “Peñç Ten-i Pâk” şeklinde anılan Hz. Ali, Hasan, Hüseyin, Hz. Peygamber ve kızı Fatıma’nın adlarına, Bedehşanlı ressamlar ile hattatların kendilerine mahsus üslup içinde meydana getirdikleri resim ve hatla ilgili eserlerden, taş ve ahşap malzeme ya da çeşitli tabaklar üzerine yazılmış kitâbelerden, kabir süslemelerinden ve el

yazması nüshaların tezyinatından örnekler sunarak bilgi verdi. Tebliğin müzakeresini Öğr. Gör. Özkan BİRİM yaptı. Oturumun ikinci tebliğini “*Hat ve Minyatür Sanatımızda Hz. Ali ve Ehl-i Beyt Konulu Eserler*” başlığıyla Dr. Mehmet RIHTİM sundu. Mehmet RIHTİM, Türk halkının çok sevdiği, son derece saygı duyduğu Hz. Ali ile Ehl-i beytin Türk hat ve minyatür sanatında büyük bir ilgi ile işlendiğini; meydana getirilen eserlerin sanat tarihimizde zengin bir hazine oluşturduğunu ifade etti; söz konusu eserlerden örnekler sunarak bilgi verdi. Tebliğ, Prof. Dr. Ayşe ÜSTÜN tarafından müzakere edildi. Oturumun son tebliğini “*İran Sanatında Hz. Ali*” başlığıyla Öğr. Gör. Dr. Bahare Fakur YAHYAYİ sundu. B. Fakur YAHYAYİ, İran halkının Hz. Ali’ye karşı beslediği muhabbetin İran kültürüyle yoğrularak resim, minyatür, el sanatları, hat, ses ve gösteri sanatları ile film alanlarında önemli eserlerin üretilmesini yol açtığını söyledi. Hz. Ali’nin İran sanatının muhtelif alanlarındaki tezahürleri hakkında ayrıntılı bilgilerin sunulduğu tebliği, Dr. Ali ERTUĞRUL müzakere etti.

Pazar günü öğleden sonra Prof. Dr. İlyas ÜZÜM ile Prof. Dr. Himmet KONUR’un başkanlığını yaptığı, sempozyumun dokuzuncu oturumunda ilk olarak Dr. Kusay Adnan SAİD “*Endülüs Şiirinde Hz. Ali Algısı: İbn Şekil Örneği*” başlıklı tebliğini sundu. K. Adnan SAİD, İbn Şekil’in fikir ve edebiyat sahasında kalıcı izler bıraktığını belirterek onun Endülüs kültüründe Ehl-i beyte karşı beslenen sevgiyi açıkça ortaya koyabilen üstün şâirlerden biri olduğunu söyledi ve Hz. Ali ile Ehl-i beyti konu edindiği şiirlerinden örnekler sundu. Tebliği Yrd.Doç. Dr. M. Vecih UZUNOĞLU müzakere etti. Oturumun ikinci tebliğini “*Hz. Ali Divanı’nın Türkçe Çevirileri*” başlığıyla Öğr. Gör. Dr. Ali ÖZTÜRK sundu. Ali ÖZTÜRK edebî eserlerde ilim, fazilet ve kahramanlık sembolü olarak görülen Hz. Ali’nin kendisinin de bir şair olduğunu, şiirlerinin toplandığı bir divanının bulunduğunu ifade etti. Çeşitli dillere çevrilen Hz. Ali Divanı’nın Türkçe tercüme

ve şerhlerinin tanıtıldığı tebliği Prof. Dr. İlhan GENÇ müzakere etti. Dr. Ubeydullah SEZİKLİ'nin sunduğu “*Türk Din Musikisinde Hz. Ali Sevgisi*” başlıklı tebliğde tarihi süreç içerisinde hayatın her alanında görülen mûsikînin Allah’a, Hz. Peygamber’e ve Ehl-i beyte ulaşmada bir araç olarak kullanıldığını; bestekârların onlara karşı gönüllerinde besledikleri bütün sevgi ve özlemlerini bestelerine aktardıklarını söyledi. Mevlevî mûsikisinden sonra en zengin tarikat mûsikîlerimizden birinin de Bektâşî mûsikîsi olduğunu ifade eden ve Bektâşî mûsikîsi hakkında ayrıntılı bilgi veren Ubeydullah SEZİKLİ'nin, bu arada birer ölçülük nefes ve mersiye icra etmesi oturuma, dolayısıyla sempozyuma ayrı bir renk kattı. Tebliğ, Öğr. Gör. Erdoğan ATEŞ tarafından müzakere edildi.

Pazar günü öğleden sonra Prof. Dr. Hüseyin ELMALI ile Prof. Dr. Hüseyin YAŞAR'ın başkanlığını yaptığı, sempozyumun onuncu ve sonuncu oturumunda ilk olarak Doç. Dr. Mehmet GÜMÜŞKILIÇ “*Tursun Fakih'in Cumhuriyet-namesi'nde Hz. Ali İmajı*” başlıklı tebliğini sundu. Mehmet GÜMÜŞKILIÇ, Osmanlı'nın ilk kadısı, Şeyh Edebâlî'nin damadı ve Osman Bey'in bacanağı Tursun Fakih'in, İslâm'ın ancak gaza ruhuna sahip insanlarla yayılabileceğini fark ettiği için halka ve askerlere ilâ-yı kelimetullâh aşkını kazandırmak üzere Osmanlı'nın kuruluş yıllarında sade bir dil ile kaleme aldığı *Cumhur-nâme* isimli eserini tanıttı. Kahramanlık ve cesaret timsali Hz. Ali'nin çeşitli yönlerinin *Cumhur-nâme*'de yer alan hikayelerdeki tezahürlerine dair bilgilerin sunulduğu tebliğ, Yrd. Doç. Dr. Necdet ŞENGÜN tarafından müzakere edildi. Oturumun ikinci tebliğini “*Manzûm Billûr-ı A'zâm Cengi: Havernâme*” başlığıyla Doç. Dr. Hüseyin ÖZCAN sundu. Havernâme'nin, İran edebiyatından tercüme yoluyla Türk edebiyatına geçmiş, manzum ve mensur müstakil örnekleri verilmiş bir cenknâme olduğunu belirten Hüseyin ÖZCAN, XV. yüzyılda Mevlana Muhammed b. Husameddin el-Husafi adlı şair tarafından manzum olarak kaleme alınan ve Hz.

Ali'nin Doğu seferlerinin anlatıldığı Hâvernâme hakkında ayrıntılı bilgi verdi. Tebliğ, Yrd. Doç. Dr. Şerife YALÇINKAYA tarafından müzakere edildi. Doç. Dr. Yusuf BENLİ, sunduğu “Fütüvvetnâmelerde Hz. Ali Algısı” başlıklı tebliğde Sünnilik ve Şiîliğe mensup kimselerin tarihi süreçte fütüvvet hareketleri içerisinde etkin olduğunu ifade ederek fütüvvet ehli arasında oluşan algılama ve hissedişleri kendilerine has, muhtelif Hz. Ali tasavvurlarının fütüvvetnâmelere de yansıdığını söyledi. Yusuf BENLİ'nin fütüvvet düşüncesinde Hz. Ali tasavvurlarının kaynakları, Fütüvvet ve Ahilikte Hz. Ali algısını ortaya çıkaran tarihî süreç ile fütüvvetnâmelerde Hz. Ali'ye dair tasavvurlar hakkında ayrıntılı bilgi verdiği tebliğ, oturumun, aynı zamanda sempozyumun son tebliği idi.

Pazar günü akşamüstü başkanlığını DEÜ. İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Ömer DUMLU'nun yaptığı değerlendirme oturumunda ilk olarak konuşan ve yakın zamana kadar Alevilerin Sünnilere, Sünnilerin de Alevilere karşıymış, birbirlerinden farklı bir milletmiş gibi takdim edildiğinden söz eden Samed Dede Cemevleri Yaptırma Derneği Başkanı Veli GÜLER şöyle dedi: *Bu gün görülüyor ki bu bakış açılarının nedeni, bilgi eksikliğidir. Aslında Aleviler Sünnilere, Sünniler de Alevilere düşman değillerdi. Fakat dün olduğu gibi bu gün de siyaset hırsı, böyle bir ayrışma ve çatışmaya yol açıyor. Bizim rahatsız olduğumuz husus, Aleviliğin olduğundan farklı gösterilmesidir. Bazı insanlar, kendi ideolojilerini Alevilik olarak takdim ediyorlar. Birçoğumuzun bildiği gibi Alevilik üç ya da dört Avrupa ülkesinde ayrı bir dindir, üstelik kitabı da yoktur, peygamberi de yoktur. Bu şekilde kabul ettirmişler. Halbuki biz yıllarca Allah'ın birliğine, Peygamberine, Kur'an'ın hak olduğuna inandık; Ehl-i beyti de gönülden sevdik. Çünkü biz Müslümanız.*

Veli GÜLER, tebliğ sunmak ya da müzakere etmek üzere uzaktan yakından sempozyuma katılan bilim adamlarına,

sempozyumu ilgiyle takip eden izleyicilere ve sempozyuma emeği geçen herkese teşekkür ederek konuşmasını tamamladı.

Değerlendirme oturumunda ikinci konuşmayı yapan Prof. Dr. Saffet SARIKAYA, şekil ve uygulama bakımından sempozyumda bazı eksiklikler tespit ettiğini dile getirdi ve şöyle dedi: *Alevi kesimden sadece bir tebliğci -Ali Yaman Bey-, bir de müzakereci -Osman Eğri Bey- dışında kimsenin katılmaması, günümüz Aleviliğini anlatan bir tebliğin bulunmaması bu sempozyumun en büyük eksikliğidir. Sempozyumda tebliğler büyük ölçüde tarihi kaynaklar üzerinden yürüdü. Hz. Ali'yi günümüzde Müslümanlar nasıl algılıyorlar? Yaşayan Alevilikte Hz. Ali algısı nasıldır? Özellikle 1998 yılından beri Alisiz Alevilik projesinin uygulanmaya çalışıldığı Türkiye'de bunları ortaya koyabilseydik ve tarihle bütünleştirebilseydik bu sempozyum, birlik-beraberlik bağlamında son derece başarılı olacaktı. Uygulama bakımından başka bir sıkıntı, müzakerecilerin belirlenişi ve söz konusu müzakerecilerin müzakere adabı... Müzakere denilince tebliğ sahibini suyun için sokup çıkarmak anlaşılıyor galiba! Bu da bizim henüz tam olarak bir müzakere adabı ve geleneği yerleştiremediğimizi gösteriyor. Ayrıca bir iki oturum hariç, müzakerelerden sonra tebliğ sahiplerine söz hakkının verilememesi de onlara yapılan bir haksızlıktı.*

Bununla birlikte sempozyumun başarılı olduğunu da ifade eden Saffet SARIKAYA, "Çok güzel, bilimsel açıdan son derece değerli, gerek tarihi bilgiler vermesi gerek tarihi verilerin analiz edilmesi açısından yol gösterici, ufuk açıcı epeyce tebliğ sunuldu. Bu bakımdan bu sempozyum bilim alemine ciddi bir katkı sağlamıştır" diyerek konuşmasını tamamladı.

Değerlendirme oturumunda üçüncü konuşmayı yapan Prof. Dr. Osman EĞRİ, sempozyuma Cuma günü katılmadığını, iki gündür sunulan tebliğleri ise dikkatle takip ettiğini, tebliğ ve müzakerelerden yeni birçok şey öğrendiğini, dolayısıyla sempozyumun büyük ölçüde amacına ulaştığını ifade etti.

Osman EĞRİ sözlerini şöyle sürdürdü: *Türk toplumunda Hz. Ali çok önemli bir sembol, Hak için seri kurban etmenin, candan ve maldan geçmenin sembolüdür. İslam'ın Mekke'den Medine'ye yeni bir çıkış kapısı aralaması olarak değerlendirebileceğimiz hicret esnasında Hz. Peygamber'in yatağına yatarak Hz. Ali, candan geçen, canını feda etmeyi göze alan insandır. Dolayısıyla Anadolu'da Alevisinde de Sünnisinde de kahramanlık figürü, şecaat ve cesaret figürü Hz. Ali'dir. Anadolu insanı olarak biz kendi problemlerimizi kendimiz halledeceğiz, birlik ve beraberliğimizi sağlayacağız; büyük bir millet, büyük bir devlet olmanın gereğini yerine getireceğiz. Çünkü Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda Hünkâr Hacı Bektaş Veli Osman Gazi'ye, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda Cemalettin Çelebi Gazi Mustafa Kemal'e dua etti. Şimdi de dedeler, pirlar, mürşidler hiçbir zaman ikrarlarından vazgeçmiyorlar. Evet, ölmek var, dönmek yok!.*

Değerlendirme oturumunda son konuşmayı yapan Alevi Çalıştayları Koordinatörü Yrd. Doç. Dr. Necdet SUBAŞI, başta DEÜ. İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Ömer DURLU olmak üzere sempozyuma emeği geçen herkesi, bu tür programların hazırlık safhalarının hiç de kolay olmadığını çok iyi bilen biri olarak, kutladığını söyledi. Sempozyumlarda sunulmak üzere hazırlanan tebliğlerin ana hedefinin ele alınan konuyu keşfetmek ve ortaya koymak; müzakerelerde ise ana hedefin katkı yapmak olduğunu ifade eden Necdet SUBAŞI, "Müzakere yapmak, tebliğ sunan adamı -tabir caizse- dövmek değildir. Bu hususta incelmış, çok düzenli hale getirilmiş bir dile ihtiyacımız olduğu bu sempozyumda bir daha ortaya çıktı" dedi. Ayrıca bilgilerini güncelleyemediklerinden bugün pek çok Alevi için Hz. Ali'nin taşınamayacak bir ağırlığa dönüştüğünü dile getiren Necdet SUBAŞI, konuşmasını şöyle sürdürdü: *Bildiğim kadarıyla ülkemizde ilk Hz. Ali Sempozyumu DEÜ. İlahiyat Fakültesi'nde yapılmıştı, ikincisi de burada yapılıyor. Yani Hz. Ali ile ilgili bütün katkılar İzmir'e aittir. Biz gerçekten çok hassas bir konuyu*

konuşuyoruz. Bu tür toplantılarda biz Alevileri dinleyeceğiz, onlar da bizi dinleyecekler. Karşılıklı bilgi alış-verişinde bulunarak sorunlarımızı birlikte aşacağız. Bu sempozyumda gördük ki birçok Ali var; bunlardan kimileri Sünnilerin Hz. Ali'si, kimileri Alevilerin Hz. Ali'si, kimileri de Şüelerin Hz. Ali'si... Bu Ali'ler arasında bir ittifak kurmak, bunları birleştirmek, hiç olmazsa adı etrafında bir bütünlük sağlamak da zor görünüyor. Burada sunulan tebliğlerin büyük çoğunluğunun davetkâr olduğunu gördüm. Bundan vazgeçmeliyiz.

Necdet SUBAŞI'nın, koordinatörlüğünü yaptığı Alevi çalıştayları hakkında dinleyicilerden gelen talep üzerine bilgi vererek konuşmasını tamamlamasının ardından değerlendirme oturumuna başkanlık yapan DEÜ. İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Ömer DUMLU, Hz. Ali'nin "Çalışan kötülük düşünmez, çalışmayan da kendisini kötülükten kurtaramaz" sözünü naklederek çok çalışmaya, çok okumaya ihtiyacımız olduğunu belirtti. Ömer DUMLU, yurtiçinden ve yurtdışından tebliğ sunmak ya da müzakere etmek üzere sempozyuma katılan bilim adamları başta olmak üzere, emeği geçen herkese, sempozyumu baştan sona sabırla takip eden dinleyicilere teşekkür ederek oturumu kapattı. Emek veren ve katkı sağlayanların topluca fotoğraflarının çekilmesiyle Uluslararası Hazreti Ali Sempozyumu sona erdi.